

OBRAĆENJE I VJERA U EVANĐELJE U SAKRAMENTU POKORE¹

Dr. Anton BENVIN

Uvodna napomena

Ovaj govor o sakramentu pokore počinje s nekom tjeskobom: drži se pred biranim slušateljstvom na Tečaju svećenika čitavog naroda, a želio bi biti zdušan poziv prisutnim djelatnicima Duha u našoj zemlji na skupno premišljanje, preispitivanje i produbljivanje smisla jednoga dara Kristove Crkve, koji nam je i pomoć i odgovorna obveza i, ovoga časa, nemala muka.

Dosta je o tajni čovjekova pomirenja s Bogom po Kristu u Crkvi već rečeno, a i još će biti; no ipak, nije — čini se — na odmet promisliti zajedno i ovo što slijedi na temu: »obraćenje i vjera u evanđelje« u tom sakramentu, gdje ćemo pokušati prikazati kako je »vjera« i »obraćenje« zapravo jedno te isto događanje u čovjeku, doživljeno nekako s dva različita vidika ili usmjerenja. Svrha nam je pomoći utvrditi kojim se unutrašnjim raspoloženjem i stavom čovjek primiče Bogu kad ima po sakramentu oproštenje grijeha.

I

1. Polazimo od stava što ga naš čovjek kao vjernik (kršćanin-katolik na selu, u gradu, u radu, na školovanju, na putu, u bolnici, na godišnjem odmoru . . . u inozemstvu) zauzima kad pristupa sakramentu otpuštenja grijeha (danas sve češće zvanom »sakrament pomirenja« a sve do nedavna općenito »ispovijed«). Pokora ima »teološko

¹ Članak donosi tekst predavanja u nešto razrađenom obliku. Zbog opsežnosti, osnovnu literaturu o sakramentu pokore teško je navesti: zato upućujemo na poznate teološke leksikone i druge priručnike. Ovdje navodimo tek nekoliko osnovnih djela za kojima smo više puta posegli, druga će biti spomenuta tokom izlaganja. — *La penitenza*, Dottrina, storia, catechesi e pastorale (= Quaderni di Rivista liturgica n. 9), Elle di ci, Torino-Leumann 1968; K. RAHNER, *La penitenza della Chiesa*. Saggi teologici e storici. Edizioni Paoline, Roma 1968 (to je prijevod zbornika teoloških radova izašlih na njemačkom (u poznatim zbornicima autora): *Schriften zur Theologie*, Benzinger Verlag, Einsiedeln); B. HÄRING, *Die grosse Versöhnung*. Neue Perspektiven des Buss-sakraments. Otto Müller Verlag, Salzburg 1970; Concilium. Internationales Zeitschrift für Theologie, 7, 1971, br. 1, sav posvećen teologiji sakramenta pokore; *Valore e attualità del sacramento della penitenza*. Convegno di aggiornamento per Sacerdoti e per Educatori. Roma 1—4 Novembre 1973, PAS-Verlag, Zürich 1974 (s dobrom literaturom uz pojedine radove).

mjesto« određeno odnosom prema drugim temeljnim veličinama kao što su: grijeh, milost, Crkva, evanđelje . . . — Na početku ovog izlaganja stavljamo se odmah na stanovište osobnog opredjeljenja naših ljudi pred jednom vrednotom duha, koju u vezi s tim sakramentom nazivamo: obraćenje — *metanoia* — *paenitentia* — pokora.

Tako ju je vjekovima razmatrala i predana nam teološka baština i sinteza: unutar teološkog sustava imali smo raspravu o pokori (*tractatus de paenitentia*), koja nam je u glavnim crtama poznata, a u kojoj su — za razliku od rasprava o drugim sakramentima — nalazile mjesta obradbe o kreposti i djelima pokore (*de virtute et actibus paenitentiae*) sa snažnim naglaskom na tzv. *opus operantis*, tj. na osobnom sudjelovanju, učešću i opredjeljenju čovjeka kao osobe.

Naše će se razmišljanje pritom naumice nadovezati na još jednu veličinu, a to onu koja je na prošlogodišnjem ovakvom Tečaju (1975) bila središnja tema čitavoga zborovanja: evangelizaciju²; pitajući se: u kakvoj je unutrašnjoj (teološkoj) vezi sakrament pokore i od Crkve predavano evanđelje? Što živo evanđelje Isusa Krista doprinosi pravom i plodnom doživljavanju sakramenta pokore? Ili obrnuto: što sakramentu pokore nedostaje ako se vrši bez doživljenog navještaja, pri-manja i, dotično, iskustva evanđelja?

2. Čini se, naime, da i kriza u koju je upravo ovaj sakrament s razvojem prilika zapao u novije doba, i za našega pamtivijeka, a o kojoj je izlišno ovdje ponavljati općepoznate primjedbe (opadanje pristupa i zanimanja, nelagodnost, tolike neprilike pastira, i nas ovdje i drugdje po svijetu . . .)³ — sve to, čini nam se, stoji u nekoj uzročnoj vezi baš s krizom evangelizacije. Mnogima je s ovim sakramentom teško nešto kršćanski započinjati jer je naprosto nemoguće naći priključak u uvjerljivom pokrštenju ljudi, tj. u osvjedočenom prihvaćanju Isusova evanđelja. Jer, događa se često puta — a možda i većinom — da nam se pokornici ne vraćaju sa susreta u ispovjedaonici nošeni baš nekom radošću evanđelja. Ne mora li se kazati da im sakrament nije omogućio iskustvo onoga dara radi kojega je Isus otajstvo pokore i ostavio svojaj Crkvi na zemlji: tj. mir, radost Duha, oslobođenje . . .

3. Nadalje, ovo izlaganje predstavlja razmišljanje na jednom teološko-pastoralnom tečaju za svećenike, i predmnijeva kao sumislivoce svršene teologe: zato će mu težište biti na teološkom vidu, s uljudnim prijedlogom svakome pastiru koji nas prati, a koji i sam na ovom istom tlu solidarno snosi tegobe djelovanja za evanđelje, da zajednički premislimo našu tekuću, postojeću, »tradicionalnu« pokorničku i ispovjednu praksu, nastojeći sagledati koje su u tom predanju vrednote i prednosti prave, a koje nisu; koje su tu ograničenosti, nedostatnost, do-trajalost — i to upravo s gledišta evanđelja i njegovih jasnih zahtjeva, kao što je na primjer programski istup Isusov u Marka:

² O tome: Zbornik radova Teološko-pastoralnog tjedna za svećenike. Zagreb, 28—31. siječnja 1975. u: BS 45, 1975, br. 2—3.

³ Trijezan i kompetentan osvrt na tu stranu problema daje Z. ALSZEGHY, *La crisi d'identità della penitenza nell'attuale contesto teologico*, u *Valore e attualità* (v. bilj. 1), 3—16; osim toga: G. DEFOIS - N. FABRE - J. LE DU, *Le sacrement de réconciliation. Les difficultés de la confession aujourd'hui*. Fayard-Mame, 1969; Th. REY - MERMET, *Laissez-vous réconcilier . . . La confession aujourd'hui*, Le Centurion, 1972, 9—27.

»Ispunilo se vrijeme.

Kraljevstvo je Božje došlo blizu.

Obratite se i vjerujte u to evanđelje

(*metanoēite kai pisteuete en tō euangelitō!*)«

4. I konačno, o ovom bi se sakramentu moglo govoriti i s drugačijega stanovišta (što se na ovom Tečaju dijelom i događa, a što ni ovaj govor neće moći mimoići). Na primjer:

a) strogo teološki, gledajući ga s Božje strane (silazno), kao ono što od Boga po Kristu dolazi k ljudima: otpuštenje grijeha (*aphesis hamartiôn*), djelo Božjeg milosrđa, opravdanje (*iustificatio*), posvećenje . . . pa bi se i u naslov mogla istaknuti upravo tema »sakramenta milosrđa« ili »sakramenta oprostjenja« (čemu u nas odgovara niz smisleno nešto širih pučkih naziva: »proštenje«, »proštenište«, »proštenjari«, »ići na proštenje« . . .).

b) moglo bi mu se također prići s gledišta Crkve, ekleziološki, tj. promatrajući u njemu djelo što ga tu vrši Crkva, kao zajednica spasavanja, koja po staroj predaji upravo u ovom sakramentu »grešnike pomiruje s Bogom«⁴; pa bi se u naslovu mogla istaknuto pojaviti riječ o »sakramentu pomirenja« (*sacramentum reconciliationis*) — kako ga je rado nazivala kršćanska starina i kako mu je pojedine oblike odsadašnjega vršenja počeo opet nazivati obnovljeni »Red pokore« (*Ordo paenitentiae*, Rim 1973).

5. No, neka naša rasprava bude ipak uvjetovana upravo zadanim naslovom, što ga nameće i nazivlje kojim se običavamo (još) služiti, dotično općenito doživljavanje i iskustvo naših ljudi: oni idu na »ispovijed«, dolaze nam »ispovjediti se«, mi »ispovjedamo« (kao »ispovjednici«, po »ispovjedaonicama« itd.); ili kao »pokornici« oni pristupaju »pokori«, i od nas dobivaju »pokoru«, koju zatim »vrše« i sl. Ti i srodni nazivi svjetuju da se ovom sakramentu priđe sa prizemne, većma ljudske razine, što ćemo u nastavku i učiniti, želeći osvijetliti važnost o s o b n o g udjela svakoga pokornika ili obraćenika na evanđelje (tzv. *opus operantis*, preko kojega odrasli čovjek-vjernik može jedino u se primiti pravi Božji dar, tzv. *opus operatum*).

Birajući takav pristup, želimo svratiti pozornost na temeljnu zbilju koja mora biti na dnu samoga događanja pokore (svejedno je li, i koliko, u svijesti pokornika svaki put izrijekom jasna ili je manje jasna, a ipak implicitno-virtualno djelatna u vidu susreta s Bogom spasiteljem). Pitamo se: što čovjeka-grešnika nuka da pristupi sakramentu pokore? što ga uvjerljivo i stvarno privodi k ispovijedi grijeha? ili, pobliže: što se u njemu mora (neposredno prije) dogoditi da bi mu grijesi bili otpušteni? što mora u njemu biti na djelu da postigne dar ili »milost«, samu duhovnu stvarnost (*res*) sakramenta (opravdanje, spas, pomirenje s Bogom . . .)?⁵ Odgovor na takva pitanja glasi: mora se u njem pobuditi vjera.

⁴ Usp. Tridentski sabor, sessio XIV, cap. 1—3: H. DENZINGER - A. SCHÖNMETZER, *Enchiridion symbolorum* . . ., Herder, 1967, (nadalje naveden: DS), 1670—1675.

⁵ . . . *res et effectus huius sacramenti, quantum ad eius vim et efficaciam pertinet, reconciliatio est cum Deo, quam interdum in viris piis et cum devotione hoc sacramentum percipientibus conscientiae pax ac serenitas cum vehementi spiritus consolatione consequi solet.*« DS 1674.

II.

POKORA I VJERA EVANĐELJA

1. Pokora — sakrament vjere

Pokora je »sakrament otpuštanja grijeha«; a čovjeku-grešniku se u Boga grijesi otpuštaju u prvom redu vjerom; zato je kao prvo potrebno da čovjek-grešnik bude čovjek-vjernik. To znači: mora to postati, ako nije; ili ako već jest, mora sakramentu pristupiti s novim činom vjere. I stoga je sakrament pokore u svom temelju sakrament vjere — *sacramentum fidei*⁶.

Ali, i drugi su sakramenti sakramenti vjere. U Crkvi na putu zapravo svi su sakramenti djela i znakovi vjere, znakovite radnje u kojima se doživljuje, produbljuje, očituje, ispovijeda vjera Crkve⁷. No, koja se to vjera doživljuje upravo u pokori? Kojoj je, da tako rečemo, specifičnoj vjeri ovaj sakrament »znak i oruđe« (*signum et instrumentum — signum efficax*)?

Odgovor je: vjera evanđelja, kršćanska vjera u moć praštanja i spasenja Isusa Krista. Opravdanje čovjeka-grešnika apsolutni je, ničim zasluženi, posve gratuitni dar Božji. To je dar Božje »sadržine« čovjeku.

Slobodnim činom suverene božanske dobrote i smilovanja Duh se Božji (jer je to Božja »sadržina«) čovjeku priopćava po Kristu tako da je ljudska sloboda poštovana: jer, svoga dara Bog ne nameće niti gura, već ga samo nudi i predlaže, dajući ga čovjekovoj ocjeni na izbor i opredjeljenje, dopuštajući mu da ga i ne prihvati⁸.

Stav prihvata, slobodnog opredjeljenja za Božju ponudu, ostvaruje se u čovjeku kao otvaranje na riječ evanđelja, kao čin vjere ili povjerenja u Boga evanđelja⁹.

Za opravdanje grešnika taj je čin osobne vjere neophodan:

⁶ Ovdje promatramo i granični slučaj kad pokornik, koji je kršten, pristupa jedinom sakramentu ponovnog opravdanja — pokori, pošto je izgubio vjeru: usp. Tridentski sabor: DS 1542; u tom slučaju temeljni suuzročnik za opravdanje s čovjekove strane može biti samo vjera: ». . . perpetuus Ecclesiae catholicae consensus tenuit et expressit, ut scilicet per fidem ideo iustificari dicamur, quia 'fides est humanae salutis initium', fundamentum et radix omnis iustificationis, 'sine qua impossibile est placere Deo' . . .«: DS 1532. — Inače, razumije se, vjera se ne gubi svakim grijehom kojim se gubi milost opravdanja: o tome isti Sabor, usp. DS 1544.

⁷ O tome navlastito Drugi vatikanski sabor: SC 59. — Sveti Toma uči: »Sunt autem sacramenta quaedam signa protestantia fidem qua iustificatur homo«: STh 3, q. 61, a. 4c; M. NICOLAU, *Teologia del segno sacramentale*, Edizioni Paoline, Roma 1971, 451—461; klasično djelo iz toga područja: L. VILLETTE, *Foi et sacrement*, 2 sveska, Paris 1959. i 1964; usp. M. D. CHENU, *Foi et sacrement* u: *La Maison-Dieu* 71, 1962, 69—77.

⁸ Usp. Tridentski sabor: ». . . ita ut, tangente Deo cor hominis per Spiritus Sancti illuminationem, neque homo ipse nihil omnino agat, inspirationem illam recipiens, quippe qui illam et abicere potest . . .«: DS 1525.

⁹ I opet mjerodavni iskaz vjere Crkve na Tridentskom saboru. Na pitanje: kako nastaje djelo opravdanja? Sabor odgovara: »Disponuntur (scil. adulti — odrasli) autem ad ipsam iustitiam, dum excitati divina gratia et adiuti, fidem 'ex auditu' concipientes, libere moventur in Deum, credentes, vera esse, quae divinitus revelata et promissa sunt, atque illud in primis, a Deo iustificari impium per gratiam eius, 'per redemptionem, quae est in Christo Iesu', et dum, peccatores se esse intelligentes, a divinae iustitiae timore, quo utiliter concutuntur, ad considerandum Dei misericordiam se convertendo (obraćenje!), in spem eriguntur (uzdanje!), fidentes (vjerujući s povjerenjem!), Deum sibi propter Christum propitium fore, illumque tamquam omnis iustitiae fontem diligere (ljubav!) incipiunt ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod et dejectionem, hoc est, per eam paenitentiam, quam ante baptismum agi oportet . . .«: DS 1526. Slično i, u nečemu još jasnije, isti Sabor: DS 1532 (vidi bilj. 6).

»Evangelje je snaga Božja na spasenje svakomu onome koji vjeruje . . . ; u evangelju se, naime, otkriva pravednost Božja od vjere k vjeri, jer je pisano: Pravednik živi od vjere« (Rim 16—17; 3,21—22; 10,9—10 itd.).

Po tome i sakramenat pokore, ako treba čovjeku biti na opravdanje, da ga iz stanja grijeha kao kršćanina prevede u stanje Božje pravednosti (a baš je to u pitanju!), jest i mora biti sakramenat, znamen i događaj *o s o b n e* vjere u evangelje.

Ali što znači vjera?

Riječ vjera označuje ovdje kompleksniju zbilju nego na prvi glas možda mislimo ili smo to navikli redovno ponavljati.

Da nas tkogod upita koje su »stvari« potrebne za postignuće oprosta grijeha (u »ispovijedi«), po svoj ćemo prilici navesti iz katekizma naizust niz tema, a da vjere ne spomenemo, jer ćemo vjerojatno kazati: »pokajati se za grijeh, čvrsto odlučiti da nećemo više griješiti, ispovjediti grijeh pravo i čisto« ili slično¹⁰. To je sve po sebi neosporno i na mjestu, ali izraženo pojmovima koji ostaju dosta općeniti, a ističu kao glavnu veličinu koja nam zaokuplja pažnju — *g r i j e h*, dakle, nešto negativno; dok zanemaruje možda odveć drugu, pozitivnu, stranu događanja, onu koja čovjeka vraća u svijet Božje pravde. Jer, gdje je tu — pitat će se kršćanin-vjernik — Bog koji se objavio u Isusu Kristu? koji se objavio kao dobri Otac, koji milosrdno oprašta grešnom djetetu sve, kad mu se povрати? koji je u svom milosrđu — mjerimo li ga ljudski — upravo prepopustljiv, što skoro i smeta čovjeku koji za se misli da je ispravan, kao onaj stariji brat rasipnoga sina (Lk 15,25ss), ili farizeji koji osuđuju Isusa mrmljajući što se druži s grešnicima i jede s njima (Lk 15,1—2)? Gdje je pri takvom nabranju istaknuta važnost evanđeoske radosti, koja je na nebu veća za jednoga grešnika koji se obrati nego za devedeset i devet pravednika (Lk 15,6—7.9—10)? Gdje je tu, napokon, vjera?

A po Isusovu postupku, da čovjek-grešnik nađe u Boga oprostjenje, nužno je potrebna vjera. Evangelja uporno ponavljaju: treba vjera, u prvom redu, vjera kao djetinje zaufano povjerenje malih u dobrotu i milosrđe Boga, koji se očituje kroz Isusovo djelovanje. Ženi grešnici u kući farizeja Šimuna Isus na kraju veli: »Vjera te tvoja spasila! Idi u miru!« (Lk 7,50; usp. i slučaj s uzetim: Mk 2,1—12). Ta iskrena vjera bila je rijetka, tako da je Isusa znala impresionirati (npr. u stotnika: Mt 8, 5—13 i par; u bolesne žene Mt 9,19—34 i par; u žene Kanaanke: Mt 15,21—28; Mk 7,24—30 itd.).

Po evangelju, međutim ta vjera nije moguća bez određenog obrata i zauzimanja stava duha prema Isusu. Takav pojam vjere nalazimo u Starom zavjetu, gdje ona znači povezivanje čovjekove osobe s Bogom,

¹⁰ Usp. razne katekizme i molitvenike; stavci su tako otprilike utvrđeni iskazima Tridentskog sabora: »Fuit autem quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum . . . *contritionis motus necessarius, et in homine post baptismum lapsio ita demum praeparat ad remissionem peccatorum, si cum fiducia divinae misericordiae et voto praestandi reliqua coniunctus sit . . .*« A što je »contritio«? »*Contritio, quae primum locum inter dictos paenitentis actus habet, animi dolor ac detestatio est de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero.*« I nešto niže: »*Ex institutione sacramenti paenitentiae iam explicata universa Ecclesia semper intellexit, institutam etiam esse a Domino in-tegram peccatorum confessionem . . .*«: DS 1676.—1679. Ovdje navedene tvrdnje valja upotpuniti iskazom donesenim u bilj. 9, gdje je kao osnovno jasno istaknuto obraćenje, vjera s povjerenjem, uzdanjem i ljubavlju prema Bogu: to je bitni prethodni proces u čovjeka prije opravdanja.

povjeravanje Bogu Saveza, iščekivanje njegove pomoći (tj. nada), zaklanjanje u njegovu ljubav; znači pristajati uz Boga, moći mu reći: Amen. Tako je. Neka bude kako ti želiš¹¹.

2. Vjera i obraćenje

Kada čovjek-grešnik prilazi misteriju otpuštenja grijeha, uvijek s jedne strane stoji čvrsto stvarnost dobrog Boga, realnost dobrote koja je vjerna sebi te ne može prestati biti što jest, dobra svima i svakome pojedinačno, pa i onome koji joj se iznevjerio. Bog je vjeran, a nadasve je vjeran svojoj ljubavi i milosrđu. On je »svjetlost, i u njemu nema nikakve tame« (1 Iv 1,5), on je »ljubav«, u njemu nema tvrdoće srca, on je sama »dobrota i nježnost, spor na srdžbu, vrlo dobrostiv« (usp. Izl 34,6—7; Ps 86/85, 13.15—16; 103/102 passim; 130/129,7; 145/144,7—9; Joel 2,12—18; 1 Iv 4,10—11.18—19); u njemu je nešto majčinsko, i više nego majčinsko (usp. Iz 49,14—15; 54,8; Jr 31,3). Zato njegova dinamična stvarnost koja se objavljuje (»istina«, »milost«, »život«: usp. Iv 1,4—5.9.12—14.17 itd.) — u sinoptika zvana osobito »kraljevstvo Božje« (usp. Mk 1,14—15 itd.) — stalni je poziv čovjeku na povjeravanje i predanje tom Bogu i, sama po sebi, dokaz da ima smisla vjerovati u mogućnost njene afirmacije u vlastitom životu, u vidu oslobođenja od zla i sigurna povratka k dobru.

Stoviše, u Isusu je ta Božja neizmjenjiva stvarnost postala ljudski konkretna, »tijelo« (*sarx*: Iv 1,14; usp. Kol 2,9), došla je ljudima zemaljski blizu, na dohvat, i ontološki i fizički. »Vrijeme se ispunilo, i Božje je kraljevstvo tu!« To je velika novost, posljednja i nepovlačna Božja inicijativa. Novost nade i oslobođenja: evanđelje! I dostupna je odsele u čovjeku Isusu iz Nazareta: u njemu, iz njega, kroz njegovo ljudsko biće zrači djelovanje Božje stvarnosti. I zove: amo se obratite! Imajte u mene vjere! Stavite svoje povjerenje u tu novost! Vjerujte u to (moje) evanđelje! (usp. Mk 1,14—15)¹².

Ta pouzdana, stamena i do kraja neoboriva datost nazočna je, poslije Isusova prijelaza u slavu, u našem svijetu u Crkvi, jer se Krist od svoje zajednice vjernih više ne povlači pošto joj je dao obećanoga Duha. Odsada svaki čovjek-grešnik — pa i onaj koji je nekoć bio opravdan i pravedan, ali se opet našao u grijehu — ima priliku, šansu, stalni *kairos*, da pristupi istome Kristu, snagom Duha nazočnom i djelatnom u Crkvi, radi dobivanja njegova milosrđa i oproštenja. A Krist je uvijek spreman dijeliti svoju milost. Potrebno je samo da čovjek istupi i priđe, da se otvori i prihvati ponudu.

I upravo to se događa kada čovjek povjeruje.

Što dakle uključuje djelo takve vjere? Što se traži za čin evanđeoske vjere? Traži se:

1. da čovjek-grešnik vjeruje Isusu kao Božjemu svjedoku, da jest onako kako on govori i postupa;

2. da prizna i ispovjedi Boga, tj. da vjeruje da je Bog onakav kako ga naviješta Isus; da je to temeljna Istina, makar taj Bog bio drugačiji nego smo ga zamišljali, ili su nas učili da ga zamišljamo, jer Isus je

¹¹ Time je vjera zapravo pozitivni vid obraćeničkoga događaja: R. SCHNACKENBURG, *Die sittliche Botschaft des NT*, Max Hueber Verlag, München, 1962, 19.

¹² U Ivanovu evanđelju tema »vjera« krupna je zbirna formula svega onoga što Isus od ljudi zahtijeva za njihovo dobro: R. SCHNACKENBURG, n. dj. 25.

pravo objavljenje Očevo, on je Bogo-javljenje, očitovanje Boga koji je-
di jest: njegov Otac je Bog naš, i nema drugih bogova mimo njega!
Ova »dogmatska« vjera, da je Bog takav i samo takav, tj. ne samo da
postoji, nego da je milostiv, pun dobrote i nježnosti, kako ga objav-
ljuje Isus, neophodna je kao preduvjet i osnov opravdanja; ali sama za
sebe još nije dosta. To znaju i mnogi zli koji su pametni, pa ostaju
zli; »i đavli vjeruju i dršću« (Jak 2,19). Nego, što još treba? Treba ko-
rak težnje u smjeru toga Boga. Treba se trgnuti činom povjerenja i
predanja, te se upustiti i unići u sferu njegovog djelovanja, prihvatiti
s pouzdanjem ruku pomirnicu što je on pruža¹³.

3. vjerovati — u — Boga znači, u konačnici, povjeriti — se — Bogu,
prepustiti se u njegov naručaj, predati mu se, vjeriti se s njime na
vjernost do kraja¹⁴.

Budući da je taj Bog nazočan u Isusu, čovjek može vjerovati i u Isusa.
Sve te vidove vjerovanja imamo zgusnuto prisutne u Ivanovu evanđelju 14,
gdje Isus od učenika traži za sebe vjeru (vjeru povjeravanja i predanja),
kakva je išla Bogu (Ocu). Veli:

»U Boga vjerujete, i u mene vjerujte!«¹⁵ (14,1) Zašto vjera i u Isusa?
Malo niže to razlaže ovako:

»Vjerujte mi (kao svjedoku koji kaže istinu), da sam ja u Ocu i Otac
u meni (objekt vjere)« (14,10—11).

Jer je u Isusu Otac, to jest, sam Bog, Isus zaslužuje vjeru.

Zaključak pokazuje »treći« stupanj vjere, predanje:

»Tko vjeruje u mene (tj. tko se u mene prepusti),

djela koja ja činim, i on će činiti.

I veća će od ovih činiti, jer ja odlazim k Ocu« (14,12).

Ta vjera kad postane potpuna, to jest čin povjeravanja, predanja, upu-
štanja u Drugoga nije više samo to, nego uvire u ljubav, nužno sadrži u
sebi nadu i ljubav, koje skupa s »vjerovanjem« sačinjavaju njenu bit i odre-
đenje¹⁶. Malo niže Ivan bilježi:

»Ako me tko ljubi, čuvat će moju riječ,

pa će i Otac moj ljubiti njega

i k njemu ćemo doći i kod njega se nastaniti« (14,23).

Djelo vjere teži dakle da uvre u djelo ljubavi, sve savršenije ljubavi, jer
dopušta da Bog svojim Duhom posve obuzme čovjekovo srce.

¹³ AUGUSTIN: »Ti veliš da je Bog jedan. I dobro vjeruješ; ali to vjeruju i vrazi
pa dršću. Ako dakle samo vjeruješ, a ne ljubiš, još ti je dosta zajedničkoga s vra-
zima . . . Božjega sina priznaju apostoli, Božjega sina priznaju i vragovi: priznanje
izgleda jednako, ali je ljubav različita . . .« — »Tu dicis, quia unus est Deus. Bene
credis; sed et daemones credunt, et contremiscunt. Si ergo tantummodo credis, et non
diligis, adhuc cum daemonibus tibi commune est . . . Filium Dei confitentur apostoli,
Filium Dei confitentur et daemones: confessio videtur par, dilectio dispar . . .« (Sermo
Denis, 19,4: ed. Morin, 101).

¹⁴ Govoreći o odgovoru na Božju objavu, Drugi vatikanski sabor uči: »Bogu obja-
viteljju treba odgovoriti 'poslušom vjere' (usp. Rim 16,26; v. Rim 1,3; 2 Kor 10,5—6),
kojom čovjek čitava sebe slobodno izručuje Bogu, stavljajući na raspolaganje 'Bogu
objavitelju potpuno i odano služenje uma i volje' . . .« — »Deo revelanti praestanda
est 'obeditio fidei', qua homo se totum libere Deo committit 'plenum revelanti Deo
intellectus et voluntatis obsequium praestando': DV 5.

¹⁵ Glagol »pisteuete« može biti i indikativ prezenta i imperativ u obadva slučaja:
usp. M. ZERWICK, *Analysis philologica NT*, Romae 1960, 239.

¹⁶ AUGUSTIN: ». . . vjerovati u Boga, svakako je više nego vjerovati Bogu« —
. . . credere in Deum, quod utique plus est quam credere Deo«. In ps 77,8: CCL
39, 1073. Ili još: ». . . Ut creditis in eum, non, ut creditis ei. Sed si creditis in eum,
creditus ei; non autem continuo qui credit ei, credit in eum. Nam daemones credebant
ei, et non credebant in eum.« In Ioannem 29,6: CCL 36,387. Oslanjajući se na učenje ve-
likih teologa prošlosti, navlastito Augustina i za njim Tome Akvinskoga, piše H. DE
LUBAC: »Taj polet vjere polet je također ljubavi; nije ih moguće dijeliti, a čini se
čak ni razlikovati jednog od drugoga: 'nam credere in Deum est credendo in Deum
ire, quod caritas facit' (TOMA, In Rom 4,1). Vjera teži za Bogom ljubeći ga: 'credere
in Deum, id est amando in eum tendere' (ISTI, In 3 Sent. d. 23, q. 2, a. 2, qu-la 2). Valja
istaknuti još jedno važno zapažanje, a i to je nasljeđe svetog Augustina: taj Bog u
kojega se vjera zalijeće pokretom koji je, na nerazdvojljiv način, i pokret ljubavi, to
je već Onaj prema kojemu prirodno teži čovjekov duh, a da to i ne zna, kao prema
svojoj svrsi, jer 'mens nostra solum in Deum fertur sicut in finem' (In Joannem, c.
6, 1,3, n. 7).

To znači: vjera je ona moć slobodna čovjeka koja mu omogućuje intimni susret s Bogom i njegovim Duhom. Budući da je Bog »svjetlost« a grijeh »tama«, tim se korakom čovjek odvrća od »tame« i prelazi u »svjetlo«; u njemu se zbiva obrat: prestaje dotadašnje, »staro«, a nastaje »novo«. Umjesto samo čovjekove, ugrožene, smrtno situacije, počinje stanje Božje, djelo njegova Duha: Božje kraljevstvo. Čovjek se »rađa« nanovo. Postaje novi stvor. Oslobođenik. Sin. Baštinik. Poslije toga i zbog toga u čovjeku je nazočna korjenita promjena: proniknut, »pomazan« Duhom Svetim, on nije više grešnik-osuđenik, »dijete gnjeva« (Ef 2,3), nego grešnik-opravljanik, »spasenik« (Dj 2,47), »pomazanik« (usp. 2 Kor 1,21), Božji »sin« ili »kći« (usp. 2 Kor 6,18; Rim 8,14,19; Gal 3,26)¹⁷. Time čovjek postaje pravi ud Crkve jer ga iznutra povezuje onaj isti Duh koji združuje u jedno »tijelo« sve koji su mu se na isti način otvorili¹⁸.

Susret Boga i čovjeka-grešnika u vjeri proizvodi u ovom novost, koja je u isto vrijeme i vjerovanje, i obraćenje, i opravdanje, i posvećenje, i doživljaj Božje ljubavi, i ulijevanje milosti, i oprostjenje grijeha¹⁹.

Cega je taj obrat plod?

Kako rekosmo, plod je susreta dvaju dinamičnih partnera: Boga i čovjeka, istina, neravnopravnih ali obojice slobodnih.

Gledano s Božje strane, obrat je plod njegove djelatne biti: Duha (»oživljavatelja«, Ljubavi, Svjetlosti . . . koja se u Kristu do kraja objavila i ljudima priopćila kao »milost« i nezasluzen »dar«). Taj se Božji pokret u prilog čovjeku jednom u Isusu dogodio, postao dio naše povijesti zauvijek, i zato stvarnost koja može postati osobito ljudsko iskustvo, duhovna zbilja koja iz sebe sama sobom uvjerljivo »govori«. To je, prema tome, definitivna Božja »riječ« čovjeku. Božja konačna »novost« za čovjeka: evanđelje.

I upravo zato što govori, što »daje svjedočanstvo«, ta novost sili na osobno opredjeljenje, izaziva; kao da zove: obratite se, odvratite se od zla a priklonite Božjem kraljevstvu, stavite povjerenje u to evanđelje, vjerujte u Boga.

Tko se odazove, tko joj u vjeri odgovori potvrdno (»Amen«), doživi u sebi metanoju, obraćenje. U biblijskom smislu iza toga pojma stoji stvarnost mnogo obuhvatnija od samoga jezičnog sadržaja novoza-vjetne riječi i našega shvaćanja (metanoia = promjena mišljenja). »Obraćenje« Semitima doziva u pamet lik čovjeka koji se na putu od-

¹⁷ O tom »duhovnom« učinku vjere: I. DE LA POTTERIE, *L'onction du chrétien par la foi*: *Biblica* 40, 1959, 12–69; H. MÜHLEN, *Una mystica persona*, München – Paderborn – Wien, 1967, 224ss.

¹⁸ Po nauci Drugoga vatikanskog sabora »potpuni su članovi društva Crkve oni koji imaju Duha Kristova« te (na osnovu toga) prihvaćaju cjelovito njeno ustrojstvo i sva sredstva spasenja kojima Crkva raspolaže — »illi plene Ecclesiae societati incorporantur, qui Spiritum Christi habentes, integram eius ordinationem omniaque media salutis in ea instituta accipiunt . . .«: LG 14,2. Dakle, »imati« Duha Kristova temeljni je preduvjet i osnov pune crkvenosti.

¹⁹ Ovdje dodirujemo osjetljiv, složen i jedva rješiv problem koji su bogoslovi prošlosti smatrali jednim od najzamršenijih pitanja teologije: u čemu se sastoji »prvo« opravdanje? U Srednjem vijeku većina je bogoslova nekako izjednačavala veličine kao što su: »gratia iustificans«, »gratia operans«, »gratia prima« i — »fides«. O tome opširnije: P. FRANSEN, *Dogmengeschichtliche Entfaltung der Gnadentelehre*, u: *Mysterium salutis*. Gottes Gnadenhandeln, Bd. IV/2 (hrsg. J. FEINER - M. LÖHRER), Benziger Verlag, Einsiedeln, 1973, 672ss (s temeljnom literaturom). Za ključne teološko-biblijske pojmove: »obraćenje«, »vjera«, »milost«, »opravdanje«, »život«, »griješ« itd. koje tu nužno susrećemo upućujemo na odgovarajuće biblijske i teološke rječnike, napose KITTEL: *Theologisches Wörterbuch zum NT*, Stuttgart 1933ss.

vraća od dotadašnjega smjera, spoznavši da je kriv, pa udara novim pravcem; i zato je obraćenje:

a) nešto što čojeku zaokuplja sve snage, traži cjelovit stav;

b) to je religiozni postupak, odlučno zaokrenuće svega sebe prema Bogu;

c) a nije samo odvratanje od grijeha i ispaštanje za njih (kajanje, pokora), nego i novo usmjerenje za budućnost;

d) redovito je i obrat vjere, ili bar novo produbljeno spoznanje Boga i njegove svete volje;

e) konačno, odgovor je na milosni Božji zov, prihvaćanje od njega ponuđene mogućnosti spasenja²⁰.

Treba istaknuti navlastito dinamičnost preokrenuća u pravcu Boga i prepuštanje njegovoj stvarnosti (usp. b-c-d), što je u biti djelo vjere, kako ga u ovom izlaganju prikazujemo.

Obraćanjem, dakle, ili činom cjelovite vjere, čovjek se upušta u Božju stvarnost, onakvu kakva jest, dopuštajući da dalje ona svojom imanentnom snagom utječe na njegov život, da mu njezin sadržaj »Duh« bude pokretačko počelo života i djelovanja (usp. Rim 8)²¹.

Vjera je, prema tome, slojevita, dinamična i složena veličina, jer obuhvaća:

1. i vjeru, kao *vjerovanje Nekomu* koji govori istinu (*credere Deo*: vjerovati — Bogu; glagol i objekt u dativu);

2. i vjeru, kao *vjerovanje Nečega* što jest te se govori kao Istina (*credere Deum*: vjerovati — da — Bog — jest; glagol i objekt u akuzativu);

3. ali osobito vjeru, kao *vjerovanje u Nekoga* koji je Istina i posvećena Izvjesnost (*credere in Deum*: vjerovati — u — Boga, povjeriti — se — u — ruke — onoga — koji — je — Bog-spasitelj; glagol s prijedlogom »u« [*eis-in*] u akuzativom, što je kršćanski solecizam i u grčkom i u latinskom)²².

²⁰ Tako sažima temu metanoje: R. SCHNACKENBURG, n. dj. 12.

²¹ Usp. navod učenja Drugog vatikanskog sabora (DV 5) u bilj. 14; pitanje vidi u komentarima tog teksta, npr. J. RATZINGER u: *Lexikon für Theologie und Kirche*. Das zweite vatikanische Konzil II, 512—513; H. DE LUBAC, *Commentaire du chapitre I sur la Révélation, u: La révélation divine*. Constitution dogmatique »Dei Verbum« (dir. B. - DUPUY), I, Paris 1968, 255ss; ISTI, *Dieu se dit dans l'histoire*. La Révélation divine, Éditions du Cerf, Paris 1974, 85ss, nanpose 95—100.

²² O osobitosti tog načina izražavanja: H. DE LUBAC, *La foi chrétienne*. Essai sur la structure du Symbole des Apôtres, Aubier-Montaigne, Paris 1969, 255—283. — Po velikim učiteljima Skolastika »vjera« je uvijek sadržavala i ovaj potonji, dinamični zalet: »Vjera je dohvaćanje božanske istine, koje teži prema njoj« — »Perceptio divinae veritatis, tendens in ipsam«, tako VILIM IZ AUXERRE: *Summa aurea*, 1.3, tr. 3, c. 2, q. 1. — Evo i magistralnoga teksta ALBERTA VELIKOGA: »Vjera se upire o prvu istinu, a ova se prihvaća: ili u znaku ili u sebi samoj . . . Ako se upire o znak, tada se vjeruje — Bogu, to jest, vjeruje se da je istinit koji kaže to i to . . . Ako se pak upire o istinu samu, ili je tako da teži prema njoj, i tada se vjeruje — u — Boga; ili tako da pristaje bez teženja, i tada se vjeruje — da — Bog — jest.« — »Fides enim innititur primae veritati; haec autem accipitur in signo vel in seipsa . . . Si in signo innititur, tunc est credere — Deo (dativ!), hoc est, credere veracem qui dicit . . . Si autem innititur in seipsa aut sic quod tendat in ipsam, sic est credere — in — Deum (in s akuzativom!); aut ut assentiat sine tensione, et tunc est credere — Deum (akuzativ!)«: In 3 Sent dist. 23, a. 7. — Korisno je navesti još pitanju analizu vjere što je daje PSEUDO-HUGO OD SVETOG VIKTORA: »Jedno je vjerovati — da — Bog — jest, što je vjera spoznanja, a drugo vjerovati — Bogu, što je vjera pristajanja; jedno je vjerovati — u — Bogu, što je vjera pouzdanja, a drugo vjerovati — u — Boga, što je vjerom i ljubavlju težiti prema Bogu.« — »Aliud est credere — Deum — esse (akuzativ!), quae est fides cognitionis; aliud est credere — Deo (dativ!), quae est fides consensus; aliud est credere — in — Deo (in s ablativom!), quae est fides fiducia; aliud est credere — in — Deum (in s akuzativom!), quae est per fidem et dilectionem in Deum tendere«: PL 183, 668 BC.

Ovaj posljednji stupanj čina vjere, po svojoj naravi, nužno uključuje unutrašnje obraćenje, mijenjanje stava i novo opredjeljenje: odvraca čovjeka od grijeha i priklanja ga Bogu i njegovu dobru («kraljevstvu»), pravednosti i ljubavi («savršenoj ljubavi» — *caritas perfecta*). Zato je takav čin vjere s čovjekom (uzlazne) strane temelj opravdanju: ta vjera privodi čovjeka k opravdanju²³.

Zato reći da je pokora »sakrament vjere« znači ustvrditi da je pokora i sakrament obraćenja, jer pretpostavlja događaj unutrašnjeg obrata i opredjeljenja za Boga: čovjek se pokorom iznovice odvraca od negativnoga, od Zloga i zla, i obraća, izručuje, povjerava u ruke dobrog Boga i njegove ljubavi, što na vrhuncu sakramentalnog čina dobiva najveći doseg — »pomirenje«, »dar Duha«.

Ovdje tako govorimo o sakramentu pokore, ali je ovo vrednota koja zapravo s jednoga kraja na drugi podržava cjelinu kršćanskoga života, pa s raznim nijansama vrijedi i za sve druge sakramente i za svu djelatnost u kojoj Crkva nanovo susreće Boga, putujući mu u susret kroz ovaj svijet i vrijeme²⁴.

Zaključujući, pogledajmo još jednom letimično taj međuodnos čimbenika, gdje se polazeći od Božjeg djela i riječi evanđelja u čovjeku događa vjera, obraćenje, pokora, u kontekstu ovoga sakramenta.

1. Gledano silazno:

Bog je Bog živi — on živi i kraljuje — Bog djeluje u našoj povijesti oduvijek — ali napose, utjelovljeno i učovječeno, »u Isusu Kristu« — djeluje i prije njegove smrti i uskrsnuća, no osobito poslije, to jest i danas — **hic et nunc** — u sili Duha — to Božje djelo ujedno je Božje svjedočanstvo — riječ — poziv — »evanđelje« — ponuda čovjeku i njegovoj slobodi — Bog

²³ Ta obraćenička vjera, kao složena dinamična veličina, može biti zgusnuti izraz, ime, *etymon* cjelokupnosti kršćanskog bitka, onoga što zovemo »kršćanska vjera«, pa se zato kršćani od starine rado zovu naprosto »vjerni(c)i«: *hoi pistoi* — *fideles* i *credentes*; usp. Dj. 10,45; 1 Tim 4,12 (*hoi pepisteukotes*: Dj 15,5; 18,27; 19,18), što je — misle neki — gotovo unikum u povijesti ljudske kulture: H. DE LUBAC, *La foi chrétienne*, 271ss. — Ističemo kako ta kompleksna, dinamična vjera sadrži bar dva pokreta, jedan »otklona« a drugi »priklona«, koji u nekim glagolskim spregama postaju klasični: npr. *apostropho-epistropho* (Dj), *apekdyomai-endo(mai)* (Pavao: npr. Kol 3,9—10), *apotassomai-syntassomai* dotično *apotagē-syntagē*, ili *apotassomai-pisteuo* dotično latinski *abrenuntio-credo* (obred krsne inicijacije stare Crkve): usp. A. STENZEL, *Die Taufe*. Eine genetische Erklärung der Tauf liturgie, Innsbruck 1958, 98—111. 167—168; J. DANIELOU, *Bible et liturgie*. La théologie biblique des Sacraments et des fêtes d'après les Pères de l'Église, Ed. du Cerf, Paris 1958, 38—49; H. KIRSTEN, *Die Taufabsage*. Eine Untersuchung zu Gestalt und Geschichte der Taufe nach den altkirchlichen Tauf liturgien, Evangelische Verlagsanstalt, Berlin 1960, sažeto 134—139.

²⁴ Koliko je vjera u evanđelje, dotično obraćenje i vjera u Boga i Krista, središnja vrednota sveukupne djelatnosti Crkve pokazuje i ovaj isječak iz učenja Drugoga vatikanskog sabora: »Sveta liturgija (a to su sakramenti u prvom redu!) ne iscrpljuje čitavu djelatnost Crkve, jer prije nego mogu ljudi liturgiji pristupiti treba da budu pozvani k vjeri i obraćenju (navodi se Rim 10,14—15) . . . Stoga Crkva onima koji ne vjeruju navješćuje nauk spasenja, da svi ljudi upoznaju jedinoga Boga i onoga koga on posla, Isusa Krista, te se 'čineći pokoru' odvrate od svojih putova (usp. Iv 17,3; Lk 24,47; Dj 2,38). I vjernicima mora Crkva uvijek propovijedati vjeru i obraćenje; osim toga treba ih pripravljati na sakramente . . .« — »Sacra Liturgia non explet totam actionem Ecclesiae; nam antequam homines ad liturgiam accedere possint, necesse est ut ad fidem et conversionem vocentur . . . Quare Ecclesia non creditibus praeconium salutis annuntiat, ut omnes homines solum Deum verum et quem misit Iesum Christum cognoscant et a viis suis convertantur, paenitentiam agentes. Credentes vero semper fidem et paenitentiam praedicare debet, eos praeterea debet ad Sacramenta disponere . . .«: SC 9. Valja naglasiti kako se iza riječi »paenitentia« (»paenitentiam agere« krije biblijska *metanoia* (metanoein: usp. Vulgatu!), što znači da i ovdje obraćenje i vjera idu bok uz bok, predstavljajući zapravo lice i naličje jednoga te istog događanja u čovjekovu srcu koje ne prepušta Bogu.

»stoji pred vratima i kuca« — to Božje stajanje i čekanje prvo je počelo obrata²⁵.

2. Gledano uzlazno :

Čovjek je naprotiv biće smrtno — uronjeno u tijek samih promjena i ugroženo zlom i grijehom — on živi i umire — nastaje i nestaje — u tom stanju ugroženosti, gdje nastaje nestajući, on susreće Boga koji mu sa svom svojom stvarnošću dolazi u susret i nudi svoje rješenje, izlaz, spasenje od grijeha u »evanđelju« Isusa Krista — po Crkvi . . .

I tu može čovjek povjerovati²⁶: ako povjeruje, tj. ako vjerujući riječi Crkve uvidi i prizna da je tako kako svjedoči evanđelje te se Bogu povjeri, u njegovu stvarnost upusti, događa se u njemu iznutrašnji obrat, životni preokret, korjenito preobraženje (»novi stvor«), što je učinak djela Duha, zahvat Božje moći.

Tu se cjelokupni događaj vjere-obraćanja očituje zapravo kao djelo milosti Boga evanđelja (usp. Mt 11, 25—27; Lk 10,21—24; slično: Iv 6,44,65)²⁷. Iako se doživi jednom u životu po prvi put, to obraćenje-vjerovanje ne prestaje do smrti, jer postaje temeljna datost čovjekova življenja pred Bogom²⁸, postojan »put« prema sve većoj dobroti i ljubavi, s nadom u pobjedu. Čovjek, obraćenik i vjernik, počinje stupati za Isusom, hodeći njegovim »putem«, nasljeđujući ga, dopuštajući da mu njegov Duh bude stalno počelo bitka i djelovanja²⁹.

III.

POKORA I SAKRAMENTI

1. Sakrament pokore i krst

U kršćana se taj obrat iznutra doživljuje načelno prilikom prvog obraćenja na vjeru evanđelja, što onda dobiva svoj pečat (»*sigillum*«-»*sphrangis*«) u krštenju. Zato je krst iskonski sakrament vjere (»*sacramentum fidei*«)³⁰ i sakrament obraćenja na otpuštenje grijeha³¹. S Božje strane, djelovanje je u krstu uvijek objektivno (»*ex opere operato*«), jer je u sakramentima Crkve na djelu sam Bog Kristov Duh koji spasava; ali varira čovjekov osobni udio (»*opus operantis*«): njegovo svjestito aktivno sudjelovanje u sakramentu moguće je od časa kad poodraste i postane sebe svjestan, slobodan i odgovoran, kad je u mogućnosti da kaže Bogu i »da« i »ne«, da ljubi dajući se svim srcem

²⁵ Usp. Otk 3,19—20, što počinje pozivom: obrati se (metanoëson, dotično u Vulgati: *paenitentiam age*)! — Sveti TOMA uči: »Prvo počelo oproštenja grijeha jest Božje djelovanje kojim čovjeku obraća srce« — »Primum principium est Dei operatio convertentis cor«: STh 3, q. 85, a. 5 c. — O prvenstvu Božjeg djelovanja u svjetlu novozavjetne teologije: R. SCHNACKENBURG, *Die sittliche Botschaft des NT*, 1962, 3ss. — Definirano učenje Crkve dali su u tom smislu sabori u Orangeu II (Arausicanum II) i u Tridentu: usp. DS 373ss; 1525. Glede nauke Drugoga vatikanskog: H. DE LUBAC, *Commentaire du chapitre I sur la Révélation*, u: *La Révélation Divine. Constitution dogmatique* »Dei verbum« (dir. B. - DUPUY), I, 1969, 255—262.

²⁶ I ta prva vjera nije čisto čovjekov čin, i ona je dar Božje milosti, nadahnuća Duha Svetoga: usp. npr. DS 377 i priručnike teologije i milosti.

²⁷ Usp. R. SCHNACKENBURG, n. dj. 23—26.

²⁸ To nije središte, ali je osnovni nosač (»das tragende Fundament«) čudorednoga kršćanskoga ponašanja; R. SCHNACKENBURG, n. dj. 18. — Jest »temeljna datost kršćanskoga bitka«: J. RATZINGER, *Metanoia als Grundbefindlichkeit christlicher Existenz*, u: BUSSE UND BEICHTE. Drittes Regensburger ökumenisches Symposium (hrsg. E. Ch. SUTNER), Regensburg 1972, 21—37; B. NEUNHEUSER, *La cristianità in stato di penitenza*, u: *Valore e attualità* (v. bilj. 1), 35—46; T. FEDERICI, *Temi biblici della penitenza*, u: *Valore e attualità*, 16—34.

²⁹ Usp. R. SCHNACKENBURG, n. dj. 26—35.

³⁰ Tako ga, u slijedu duge predaje, zove i Tridentiski sabor: usp. DS 1529.

³¹ Tako niz drevnih kršćanskih vjeroispovijesti: (hen) baptisma metanoias eis aphesin hamartiôn; usp. DS 41—48.60.150; usp. J. N. D. KELLY, *Early Christian Creeds*, Logmans, London 1967, 160—163.

Duhu Svetome u naručje ili da to otkloni. No, već od prvoga časa života može čovjek primati, jer od početka je »ubog u duhu«, potreban života koji mu dolazi od drugih, a izvorno od samoga Boga: moguće je stoga da ga Božjem otajstvu, vrelu svega dobra koje je po Kristovu Duhu nazočno i djelatno u Crkvi, primakne vjera drugih, »vjera Crkve«, koja je u ovih i opet vjera povjerenja i predanja Bogu, kao što je i vjera priznanja, prihvaćanja i ispovijedanja³². Ta je vjera »kršćanska vjera«, a to znači da čovjeka dovodi po sakramentu u dodir s Kristovom snagom koja spasava, što je snaga njegova vazmenog otajstva, ili naprosto »evanđelja«, kojemu je smrt i uskrsnuće bit i srce. Veli sveti Toma:

»Kristova se snaga s nama združuje po vjeri. A snaga koja oprašta grijeha, na neki osobit način, spada na muku samoga Krista. I stoga se ljudi posebno od grijeha oslobađaju po vjeri u tu muku, prema onome u Rim 3,25: 'Njega je Bog izložio da bude pomirilište po vjeri u krvi njegovoj'. I stoga snaga sakramenata, koja se odnosi na oduzimanje grijeha, poglavito je od vjere u Kristovu muku»³³.

Prvi kršćaninov susret s tom spasiteljskom, otpusnom i opravdavajućom, Kristovom snagom zbiva se u činu krštenja, 'kojemu pristupa s vjerom (svojom osobnom ili zajednice koja čovjeka — potrebnoga nosi u svom krilu). Jednako tako, ni naknadni susreti na sakramentalnoj razini ne mogu se bez čina vjere s ljudske, prizemne, strane uspješno pojmiti. U tom kontekstu sakrament pokore nam se zato predstavlja kao »drugo krštenje«, kao »neki naporniji drugi krst«³⁴ i, dosljedno, kao »neko drugo povjerenje Bogu«, »drugo vjerenje s Bogom«. Sakrament pokore pretpostavlja, dakle, krsni događaj, ali i krsnu vjeru, ili »kršćansku vjeru«, kao svjesno doživljenu činjenicu opredjeljenja za Boga u Kristu. Pravog iskustva sakramenta pokore nema ako mu ne prethodi to iskustvo i poznavanje biti kršćanstva, dotično osobno opredjeljenje za evanđelje. I Tridentski sabor kad raspravlja o pokori osvjetljuje njenu tajnu uspoređujući je s misterijem krsta³⁶. Samo na osnovima te vjere može se »prirodno« pojaviti kajanje, odluka i iskrena ispovijed grijeha.

U našoj pastoralnoj praksi, međutim, krst općenito nije nikako više otajstvo gdje se opećaćuje nečije svjesno, osobno, doživljeno opredjeljenje za Krista, gdje čovjek-grešnik ima iskustvo svoga uvjerljivog priklanjanja Bogu evanđelja i odlučnog odvrćanja od grijeha i njegova

³² »U Svetom pismu vjera povjerenja (fides fiducialis) uvijek je povezana s izraženom ispoviješću vjere; drugim riječima: osobni egzistencijalni čin vjere kao temeljna odluka vjerovanja ne može se dijeliti od 'dogmatske vjere', pri čemu je osobno opredjeljenje posve ovisno od stvarnosti Objave koja se pripočeva objektivno. No vrijedi i obrnuto: dogmatska se ispovijest vjere ne smije odvajati od egzistencijalnoga čina vjere, kako proizlazi iz Mt 8,5—13 (vjera stotnikova), Mt 14,22—23 (vjera Petra dok hoda po vodi) i Heb 11,4—38 (hvalospjev vjeri praotaca). 'Tema' Simbola nisu tek stvari i događaji, pa ni djelo spasenja, nego Netko: Bog živi, kao Bog za nas i s nama, kako je to najočitija stvarnost u čovjeku Isusu.« E. SCHILLEBEECKX, *Offenbarung und Theologie* (= *Gesammelte Schriften*) I, Matthias Grünewald Verlag, Mainz 1965, 173 (članak se na nizozemskom pojavio 1958).

³³ »... per fidem Christus habitat in nobis, ut dicitur Eph III, 17. Et ideo virtus Christi copulatur nobis per fidem. Virtus autem remissiva peccatorum specialiter quodam modo pertinet ad passionem ipsius Christi. Et ideo per fidem passionis eius specialiter homines liberantur a peccatis, secundum illud Rom III, 25: 'Quem proposuit Deus propitiatorum per fidem in sanguine ipsius'. Et ideo virtus sacramentorum, quae ordinatur ad tollenda peccata, praecipue est ex fide passionis Christi': *STh* 3, q. 62, a. 5, ad 2.

³⁴ »Laboriosus quidam baptismus«, kako ga zove Tridentski sabor: *DS* 1672.

³⁵ »Paenitentia secunda«: izraz je Tertulijanov; poslužio je za naslov poznatom teološko-povijesnom djelu o pokori B. POSCHMANN-a, Bonn 1940.

³⁶ Sessio XIV, *De sacramento paenitentiae*, c. 2: *DS* 1671—1672.

svijeta. Nekada je bilo drugačije, kad su se krštavali odrasli obraćenici, koji su na zahtjev Crkve u samom obredu svoj obrat očitovali i javno. Evo o tome zapisa u krsnim mistagoškim katehezama koje se pripisuju Ćirilu Jeruzalemskom:

»Ušli ste najprije u predvorje krstionice i, stojeći prema zapadu, čuli ste nalog da pružite ruku te ste se odrekli Sotone kao da je tu prisutan . . . : 'Odričem te se, Sotono!' . . . A pošto si se Sotone odrekao, gazeći nogama svoj savez s njim, i kidajući stare ugovore s paklom, tebi se otvori Božji raj, što ga je on zasadio prema istoku a iz kojega bi naš praotac izagnan poradi prijestupa. A u znak toga si se od zapada okrenuo k istoku, prema kraju svjetlosti. Tada ti se reklo da kažeš: 'Vjerujem u Oca i u Sina i u Duha Svetoga i u jedno krštenje obraćenja'«³⁷.

Takav iskaz odreknuća od Zloga i njegova zla kao i pristajanja osobnom vjerom uz Boga, Oca, Sina i Duha Svetoga, nije moglo na planu doživljaja i osobnog iskustva čovjeka ostavljati ista. Danas, naprotiv, u znatno izmijenjenim prilikama, našoj se Crkvi nameće drugačiji zadatak: što učiniti da naši kršćani (katolici) prihvate evanđelje i u nj s osvjedočenjem povjeruju, da svoje obraćenje k Bogu dožive tako uvjerljivo da mu se predaju iskreno vjerom svega srca? Što poduzeti da se ljudi na tu novu stvarnost doista »rode«, kako tvrdi Pismo (usp. Iv 1,13; 3,3ss; 16,21; 1 Kor 4,23; Flm 10)? Jer, za življeno kršćanstvo puko rođenje po tijelu očividno nije dosta; biološka, plemenska, narodna reprodukcija (pa ni preko »kršćanskih« obitelji ne može sama od sebe, bez vjere i Duha Svetoga, »roditi« narod vjernih, jer ovi su »rođeni ne od krvi, ni od volje putene, ni od volje muževlje, nego od Boga . . .«, to su »oni koji vjeruju« (Iv 1,13.12). Kako bi trebalo da naša Crkva od sada pristupi pastvi tih dvaju sakramenata vjere i obraćenja, sakramenata i evanđelja i oproštenja grijeha: krstu i pokori? To je golem problem pastve Crkve.

Redaktorima obnovljenoga »Reda pokore« izmakao je možda prijedlog da u događanje sakramenta pokore, pored slušanja riječi evanđelja i molitve, uvrste i čin izričitog odreknuća od grijeha i obnovu krsnoga saveza, djelo novog obraćenja i vjere. No, i bez takve nazočnosti u samom obredu, po prirodi stvari, tajna pokore uključuje čin vjere i obraćenja.

2. Sakramenat pokore i euharistija

Slično tome izostala je u obnovljenom obredu i izričita relacija pokore prema središnjem sakramentu i sržnom činu kršćanskog doživljavanja — euharistiji. Kako nas uči vjekovna nauka Crkve, svi sakramenti teže da uvru u euharistiju³⁸. Iz evanđeoske prispodobe znamo da se poslije povratka rasipnog sina gozba nije zanemarila, nije se mogla ni

³⁷ Cat. mystag. 1, 2,9; Sources chrétiennes (ed. A. PIÉDAGNEL) 126, 84.98.

³⁸ Drugi vatikanski sabor uči ovako: »Svi drugi sakramenti, kao i sve crkvene službe i apostolsko djelovanje, tijesno su s euharistijom povezani i k njoj upravljani. U presvetoj euharistiji sadržano je svekoliko duhovno dobro Crkve, to će reći, sam Krist . . . Zbog toga se euharistija predstavlja kao izvor i vrhunac cjelokupne evangelizacije« — »Cetera autem Sacramenta, sicut et omnia ecclesiastica ministeria, et opera apostolatus, cum S. Eucharistia cohaerent et ad eam ordinantur. In SS. enim Eucharistia totum bonum spirituale Ecclesiae continetur, ipse scilicet Christus . . . Quapropter Eucharistia ut fons et culmen totius evangelizationis apparatus: PO 5,1; usp. TÓMA AKVINSKI: STh 3, q. 65, a. 3; q. 73, a. 7 c.

odgoditi za sutradan; otac je nalog za veselje i gozbu počeo s riječju: Brzo! (Lk 15,22). No, veza između pokore i euharistije još je dublja. U obadva sakramenta djeluje ista spasotvorna snaga Kristove muke³⁹. Euharistija je također, i to kat'exochen, otajstvo vjere — »mysterium fidei« — otajstvo evanđelja (gozba eshatološke radosti), kao što je i sakrament Crkvi predan »na otpuštenje grijeha« (usp. Mt 26,28 i euharistijske anafore). Taj je vid euharistijske tajne Tridentski sabor ovako izložio:

»Ova je žrtva uistinu pomirbena: po njoj postižemo milosrđe i nalazimo milost uz prikladnu pomoć, ako joj pristupamo s iskrenim srcem i pravom vjerom, sa strahom i poštovanjem, skrušeno i obraćajući se Bogu. Umilostivljen tim prinosom, dajući nam milost i dar pokore, Gospodin nam otpušta zla djela i grijehe, čak i goleme«⁴⁰.

Mnoštvo molitvenih tekstova u euharistijskoj liturgiji ističu tu stranu djelovanja otajstva Tijela i Krvi Kristove⁴¹; a stav što ga Crkva zauzima pri molitvi (»lex orandi«) pokazuje zapravo stav što ga ima u temeljima vjerovanja (»lex credendi«).

Zašto to isticati? Možda zato što se zaboravilo da je euharistija hrana Crkve na putu (»cibus viatorum«: putnici se njome hrane)⁴²; nije hrana za već savršene i dozrele nego za nedovršene ljude, za slabe, klonule i »malene« — što sve mahom znači, za ljude grešne, za kršćane grešne a vjerne. A tko nije grešan? I sama pomisao da bi tko za se mogao reći da je pravednik bez grijeha, ponajveći je i gotovo neoprostiv grijeh (usp. stav farizeja u hramu: Lk 18, 9—14).

Euharistija je sakrament »evanđelja« muke i smrti Kristove, i to »za otpuštenje grijeha«. Sveti Toma uči:

»Djelotvorna snaga ovoga sakramenta može se promatrati dvojako:

1) u sebi samoj, tako da euharistija ima snagu otpuštati koje god grijehe na temelju Kristove muke, koja je vrelo i uzrok otpuštenja grijeha;

2) u odnosu prema onomu koji je prima, već prema tome ima li u njemu ili ne zapreke za postizavanje učinka ovoga sakramenta«⁴³.

³⁹ Usp. gore nauku TOME AKVINSKOG: str. 15 (usp. bilj. 33).

⁴⁰ ». . . docet sancta Synodus sacrificium istud vere propitiatorium esse, per ipsum-que fieri, ut, si cum vero corde et recta fide, cum metu et reverentia, contriti ac paenitentes ad Deum 'accedamus, misericordiam consequamur et gratiam inveniamus in auxilio opportuno' (Heb 4,16). Huius quippe oblatione placatus Dominus, gratiam et donum paenitentiae concedens, crimina et peccata etiam ingentia dimittit . . .«: DS 1743.

⁴¹ Za rimsku liturgiju, koja nas više zanima: A. BLAISE, *Le vocabulaire des principaux thèmes liturgiques*, Brepols, Turnhout 1966, 394—406; prema novijim istraživanjima tema otpuštenja grijeha valja je najčešća tema uopće u starorimskim popričnim molitvama, npr. u Veronskom sakramentaru (*Sacramentarium veronense*: o tome R. FALSINI, *I postcommunii del Sacramentario Leoniano*, Classificazione. Terminologia. Dottrina, Roma 1964, 165—168).

⁴² Tako jedna od završnih kitica Akvinčeve sekvence složene za Tijelovo »Lauda, Sion«:

»Ecce panis angelorum,
factus cibus viatorum,
vere panis filiorum,
non mittendus canibus.«
»Andeoske eto hrane,
putnici se njome hrane,
to je kruh za odabrane,
ne daje se svijetu zlom.«

⁴³ ». . . virtus huius sacramenti potest considerari dupliciter: uno modo secundum se, et sic hoc sacramentum habet virtutem ad remittendum quaecumque peccata (!) ex passione Christi, quae est fons et causa remissionis peccatorum; alio modo potest considerari per comparisonem ad eum qui recipit hoc sacramentum, prout in eo invenitur vel non invenitur impedimentum recipiendi huius sacramenti effectum«: *STH* 3, q. 79, a. 3 c.

Na toj crti stoji i gore navedeno učenje Tridentskoga sabora i čitave predaje, napose bogoštovne: u crkvenoj molitvenoj praksi, naime, taj vid otajstva nije nikada posve zaboravljen, čemu su svjedočanstvo brojne euharistijske molitve, pa pokajnički »činovi« u misi (na početku, neposredno prije pričesti: npr. embolizam Očenaša »Izbavi nas, Gospodine«, zavi »Jaganjče Božji«, »Evo Jaganjca Božjega . . .« sa »Gospodine, nisam dostojan . . .« i sl.). Unatoč tomu, sama istina o oprosnoj moći sakramenta ostala je u vjerničkoj svijesti zamračena i u priličnoj zasjeni sve do danas. Neki žale (npr. Tillard) zašto je zapadna liturgijska praksa isključila drevnu predaju, po kojoj je matično mjesto crkvenoga doživljavanja pokore (u sklopu obraćenja, molitve i vjere čitave zajednice) bilo upravo euharistijsko slavlje (a u sklopu godine prvenstveno Veliki četvrtak!), a ne neko neutralno vrijeme i prostor, kakav se zna osjetiti oko postojećih ispovjedaonica, sakristija i drugih zakutaka po crkvama. Istočne su liturgije tu pokazale nekako više smisla za intuitivnu vjernost iskonskoj predaji⁴⁴.

IV.

POKORA I CRKVA

»Teološko mjesto« otpuštenja grijeha

Već nas je povezivanje pokore s krstom, a navlastito s euharistijom, dovelo do saznanja kako se grijeh naj snažnije dokrajčuje ondje gdje se snažnije ostvaruje misterij Crkve, odnosno gdje se živi i počinje autentična vjera Crkve u evanđelje. A ta »mjesto« su u prvom redu sakramenti.

Unutar Crkve, kao »sveopćega sakramenta spasavanja«⁴⁵, sakramentalne su radnje ona povlaštena ročišta u vremenu i prostoru, one su »teološka mjesto« susreta čovjeka vjernika s Bogom milosrdnim i spasiteljem. Tako se i oprost grijeha događa uvijek u tom općem smjertanju: u Crkvi. Sakrament pokore je, dakle, sakrament Crkve (*sacramentum Ecclesiae*).

Što to znači?

Znači u prvom redu da se otpuštenje grijeha ne događa nikada samo kao pusto dokrajčenje grijeha, nego — gledamo li stvari s Božje strane — uvijek i kao novo Božje stvoriteljsko i spasiteljsko djelo, gdje novo stanje na kvalitetnoj razini nužno nadilazi prijašnje stanje grijeha (»zla«, »propasti«, »gnjeva«, »tame«, »smrti« . . .). Oproštenje nije puko izravnjanje »računa«, nego preobilno, iznenađujuće, nadilazno »gospodsko« čašćenje ljubavlju, radošću, mirom (kao pri povratku rasipnoga sina!): jer, »s darom nije kao s grijehom . . .; gdje se grijeh i umnožio, tu milost izobilova nadmoćno!« (Rim 5,15—20; zadnja rečenica po izvorniku znači doslovnije: »milost preizobilova — hype-

⁴⁴ O tome: J. - M. R. TILLARD, *Eucharistie Pâques de l'Église*, Ed. du Cerf, Paris 1964, 161—173; *Das Brot und Kelch der Versöhnung*, u: *Concilium* (njem.) 7/1, 1971, 17—26; A. TAGHE, *L'eucharistie pour la rémission des péchés*, u: *Irénikon* 34, 1961, 165—181; Ph. ROUILLARD, *Fondamenti teologici della penitenza oggi*, u: *Valori e attualità* (v. bilj. 1), 81—83; A. REBIC, *Uloga i značenje euharistije u prvoj Crkvi*, u: *BS* 44, 1974, 558—560.

⁴⁵ Tako zove Crkvu Drugi vatikanski sabor više puta: LG 48, usp. 59; SC 2; AG 1, usp. 9.

reperisseusen, što je u poslanici Rimljanima *hapax legomenon*; dolazi još samo u 2 Kor 7,4). U tom činu i času Bog čovjeka-obračćenika obasiplje svime onime što ima, a sve što ima (jedino što ima), to je njegov Duh⁴⁶. Nasuprot daru Duha, grijeh je uistinu veličina nedostojna uspo-ređivanja: nema analogije između onoga što je bilo, i ovoga što nastaje Božjim pomilovanjem. Nastaje »novi svijet« — Crkva.

Misterij, dakle, pokore tvori Crkvu⁴⁷. Najdublja stvarnost (*»res«*) koju sakramentat u čovjeku uzrokuje, to jest milost Duha Svetoga, ista je, realno je identična, s onom koja Crkvu čini Crkvom. Svaki put kada, u svom konkretnom ljudstvu na zborovanju, Crkva u sebi iskusi Božje djelo milosrđa i praštanja, ona u jednom bitnom redu postaje ono što jest, ljudstvo pomilovanih, opravdanih, posvećenih nezasluzenom milošću Božjom (usp. Rim 3,24!); Crkva se tu (ako smijemo tako reći) »do-gađa« u ono što jest, raste, zori, uvire u svoju najvišu bit.

I to može biti višestruko:

a) Crkva na zemlji u sakramentu pokore doživljava, zacijelo kao nigdje, svoje siromaštvo »u duhu« (usp. Mt 5,3; Lk 6,20 itd.), to da je unatoč svojoj posvećenosti stalno potrebna Božjega milosrđa i čišće-nja⁴⁸. Crkva na putu nikada neće prestati biti Crkva pokornika. Njena će bit sve dok Gospodin ne dođe biti obraććenička: zajednica onih koji trajno doživljavaju obraćenje (*ecclesia paenitentiam agens*)⁴⁹.

b) Tu svoju suštinsku potrebu pomilovanja i milosti Crkva, na planu doživljaja i svjedočenja, iskazuje Crkva i svaki njen ud činom vjere u Boga, i to tako — kako rekosmo sprijeda — da vjeruje njegovu Sinu Isusu (*credere Christo*: dativ!); da vjeruje, priznavajući, da je Bog dobar, da je njegov Krist spasitelj (*credere Deum, Christum*: aku-zativ!), te mu se na temelju toga potpunije (nego dosele) povjerava, predaje, izručuje (*credere in Deum, in Christum, in Spiritum*: in s aku-zativom!). Time obraććenička, pokornička, Crkva doživljuje sebe u sa-vim osobitom smislu kao vjerničku Crkvu, Crkvu vjerujuću (*ecclesia credens in Deum*).

c) Crkva tu svoju zbilju, tu istinu (da je, ukoliko vrijedi, ona sva Božja, Božje djelo) na zboru javno i ispovijeda (*confitetur*). Djelo po-kore postaje *ispovijed* (*confessio*): priznanje i djelâ zla, grijeha, i djelâ Božje milosti i Duha, ali prvenstveno ovih potonjih, svjedočanstvo ču-desnih djelâ Božjega pomilovanja i praštanja; što prerasta u njeno

⁴⁶ Evo kako je istinu otpuštanja grijeha liturgija doživljavala »duhovno«, kao učinak Duha Božjega: »Molimo, Gospodine, neka nas Sveti Duh pripravi božanskim otajstvima: jer on je otpuštenje svih grijeha.« — »Mentes nostras, quaesumus, domine, sanctus spiritus diuinus praeparat sacramentis, quia ipse est remissio omnium peccatorum«: *Sacramentarium veronense* (ed. L. C. Mohlberg), Herder, Roma 1966, n. 223.

⁴⁷ O eklezioškim implikacijama sakramenta pokore: K. RAHNER, *Kirche und Sakramente* (= *Quaestiones disputatae* 10), Herder, Freiburg-Basel-Wien 1960, 83–85; J. RAMOS-REGIDOR, *Il sacramento della penitenza, evento salvifico ecclesiale*, u: *La penitenza* (v. bilj. 1), 90–141 (obilna literatura).

⁴⁸ Samo je Krist svet, nevin, neporočan (Heb 7,26), on grijeha nije poznavao (2 Kor 5,21), nego je došao da okaje grijeha naroda (usp. Heb 2,17), a »Crkva u svom kriju obuhvaća grešnike, pa je sveta u isti mah i potrebna čišćenja, te neprestano provodi obraćenje i obnovu« — »Ecclesia in proprio sinu peccatores complectens, sancta simul et semper purificanda, paenitentiam et renovationem continuo prosequitur«: Drugi vati-kanski sabor, LG 8,2; o tome: K. RAHNER, *Il peccato nella Chiesa*, u: *La Chiesa del Vaticano II. Studi e commenti intorno alla Costituzione dogmatica* »Lumen gentium« (dir. G. BARAUNA), Valecchi Editore, Firenze 1965, 419–435; H. MÜHLER, *Una mystica persona*, 1967, 406–420. »Red pokore«, 1973, *Prethodne napomene* 4; B. NEUNHEUSER, n. čl. u bilj. 28.

suvremeno svjedočanstvo pred svijetom u prilog Bogu i Kristu. Priznajući Boga i Krista, priznajući se Božja i Kristova, i samo njihova, Crkva iskazuje Bogu osebujnu slavu. Djelo pokore postaje tako djelo bogostovlja (*cultus Dei*)⁵⁰.

Kao i za euharistiju, tako se i za pokoru može s Pavlom ustvrditi:

»Kad god činite pokoru i primete oprostjenje grijeha, smrt Gospodnju navješćujete (oglašujete: *kat angellete*), dok ne dođe« (usp. 1 Kor 11,26).

d) U tom svjetlu dobiva poseban izražaj logion evanđelja o radosti u nebu radi obraćenja čovjeka-grešnika (Lk 15,7.10). Uzmemo li riječ evanđelja ozbiljno, moramo reći da je toj radosti izvor u Bogu, njegova je to želja (usp. Mt 18,14, paralelno mjesto Lk 15,7); radost je čin njegove ljubavi. U tom duhu upravo preriče prisposobu o izgubljenjnoj ovcu koptsko Tomino evanđelje:

»Isus reče: kraljevstvo je slično pastiru koji ima sto ovaca. Jedna od njih odluta, najveća. On ostavi onih devedeset i devet i potraži tu jednu, dok je ne nađe. Pošto se namučī, reče ovcī: Volim te više nego onih devedeset i devet« (107)⁵¹.

To znači da Crkva na zemlji postaje suuzročnik radosti i slave Božje na nebu ako u svome krilu, u svojim udovima i u sebi samoj, doživljuje obraćenje i vjeru po sakramentu pokore, čime sakramenat pokore postaje sakramenat predokusa buduće eshatološke radosti.

ZAKLJUČAK

Pokora je sakramenat eshatološkoga spasenja od grijeha u svijetu, ona je izrazit *hic-et-nunc*, »teološko mjesto i čas«, gdje u ovo stvorenje snažnije prodire »život budućega vijeka«. Radi toga, i poradi svega gore izloženog o primatu Božjeg djelovanja i apsolutne njegove inicijative, moramo u vršenju pokore neumorno isticati kao prvu tu njegovu teološku dimenziju, tj. da je u pokori glavni djelatnik Bog i njegovo pomilovanje (i »milovanje«: usp. Lk 15,20 — »otac ga ugleda, i ganu se, i potčrvaši pade mu oko vrata, i obasu ga poljubicima [milovanjem — *kataphilesen auton*): Bog svoju veličinu i svemoć osobito uspješno iskazuje milosrđem i praštanjem⁵², kad je »spor na srdžbu, bogat dobrotom«. To je Bog evanđelja, Bog Isusa Krista. I prema tome, za evangelizaciju ljudi u naše doba ta strana poruke predstavlja povlašten sadržaj, koji u suvremena čovjeka može buditi mnogo stvarniji pristup i stav prema Božjoj tajni, jer ga zatječe osjetljiva za vrednote humanosti, socijalnosti, povjerenja.

Sakramenat je pokore, dakle, prilika za evangelizaciju: s jedne strane, on sam, kao sakramenat, treba evangelizaciju, jer bez navje-

⁵⁰ O tom vidu sakramenta pokore: A. M. TRIACCA, *Il sacramento della penitenza atto di culto. Contributo alla spiritualità sacramentale*, u: *Valori e attualità* (v. bilj. 1), 87—104 (dobra literatura).

⁵¹ K. ALAND, *Synopsis quattuor evangeliorum*, Stuttgart 1967, 529.

⁵² Usp. zbornu molitvu tridentskoga Rimskog misala za 10. nedjelju po Duhovima: »Deus, qui omnipotentiam tuam parendo maxime et miserando manifestas: multiplica super nos misericordiam tuam...«. Izvorno molitvu nalazimo u Gelazijanskom sakramentaru: *Liber sacramentorum Romanae Aeclesiae ordinis anni circuli* (ed. L. C. Mohlberg), Herder, Roma 1960, n. 1198.

štaja evanđelja samo događanje milosti ostaje nekako »nijemo«, manjkavo, bez »riječi«; s druge strane, i evangelizacija treba sakramenat pokore, da bi u jednoj bitnoj dimenziji bila potpuna⁵³.

Ovdje nam se stoga, same od sebe nadaju neke napomene u vezi s preuređenim »Redom pokore« (1973):

1. Možda mu je najveća novost ta da je u vršenje pokore, u sam sakramentalni događaj, unio istaknut elemenat Božje riječi (iz Starog i Novog zavjeta). Pred dionicu knjige koja sadrži biblijsku čitanku stavljena je razborita magistralna napomena: da se, uz donesena, mogu uzeti i druga čitanja iz Biblije⁵⁴; što praktički znači da se smiju upotrijebiti i sva ostala čitanja, ako to pojedinoj crkvenoj skupini ili prilikama bolje odgovara. Nama se čini da bi, za evangelizaciju ljudi, evangelizaciju Crkve i samoga sakramenta pokore, kao i za postepeni odgoj vjernika u obraćanju i vjeri evanđelja osobitu pažnju za prvo vrijeme trebalo posvetiti evanđelju po Luki: u njega su, naime, uz drugo neki rubni slučajevi (tadašnjega) vjerskog društva prikazani kao uzor-tipovi evanđeoskog doživljaja obraćenja i spasenja: npr. razbojnik na križu, carinik Zakej, javna žena u Šimunovoj kući itd.

2. Iznenađuje što obnovljeni »Red pokore« ne razrađuje izrazitije duboku vezu sakramenta pokore sa sakramentima krsta i euharistije. »Teološko mjesto« sakramenta pokore u Crkvi je na crti koja na sakramentalnoj razini od krsta vodi k euharistiji.

I zato, u nastojanju da se unaprijedi svijest živog evanđelja, a po njoj iskustvo obraćenja i vjere u Crkvi, moramo se pitati:

a) kako bi trebalo da naša Crkva — a u njoj posebice aktivna i svjesna pastva, koju ovoga časa na osobit način predstavljaju i vode svećenici — odsada tretira tu navezanost pokore na krst, s jedne, i na euharistiju, s druge strane? (Pitanje smjera osobito na tzv. pastoral sakramenata).

b) kako tekućoj evangelizaciji i katehizaciji (odraslih prvenstveno, ali i djece) pomoći da bi naši ljudi, pristupajući sakramentu oproštenja grijeha, susretali cjelovito evanđelje Božje u otajstvu Krista i Crkve, pa da mu se svjesno obrate i naživo povjere? (Gdje osjećamo da se, u našim prilikama, najčešće događa takvo svjesno obraćenje naših katolika « Bogu po prvi put?»).

3. Ako svi sakramenti streme k euharistiji (ne samo kao »sakramentu« nego, razumije se, i kao »žrtvi«, »gozbi«, »spomenu« . . . — tj. integralu kršćanskog doživljavanja ljudske stvarnosti u Kristu pred Bogom i svijetom; jednom riječju, k punini »bogoslužjenja«, liturgije), i ako se uzme u obzir da je ta dinamična crta sakramentalnog događanja u Crkvi na zemlji pri najnovijoj obnovi obredne zbilje izrazito podvučena i znakovito oblikovana: npr. kod svih drugih sakramenata, od krsta do ženidbe, a pogotovo kod svetoga reda — pitamo se: kako u našim mogućnostima zamisliti i obredno riješiti tu sudbinsku navezanost pokore s euharistijom? (Iz evanđelja je razvidno kako povra-

⁵³ Uzajamnu uvjetovanost evangelizacije i sakramenata ističe Drugi vatikanski sabor: SC 9 (mjesto navedeno gore u bilj. 24).

⁵⁴ »Čitanja koja se ovdje donose izabrana su na korist pastira i vjernika. Prema posebnostima i značajkama pojedinih skupova mogu se izabrati i druga čitanja: Red pokore, br. 101.

tač rasipnog sina nije, po naravi očeva stava, mogao a da ne uvre odmah u radost zajedničke gozbe!). U tom kontekstu nameće se i pitanje kako povezati pokoru sa sveukupnim sklopom sakramenata inicijacije:

a) kako u pripravnim dijelima sakramenta pokore izraziti vezu s krsnom vjerom? (Možda uvjerljivim, prilagođenim navještajem evanđelja?).

b) kako u zaključnom dijelu — poslije čina »pomirenja«, »odrješenja« — izvršiti na istom sastanku prijelaz k euharistiji?

4. I napokon, čini se da je u reformi ovoga sakramenta Duh Sveti, osim ponekog spomena ovdje i ondje, ostao većma odsutan nego izričito u svijesti prisutan. Međutim, u događanju sakramenta pokore, kako uostalo i svih drugih sakramenata, Duh je Sveti iznutrašnji dar i uzročnik milosti (jer je on »oživljavatelj«). Već je Tridentski sabor o njegovoj uzročnosti u djelu opravdanja istaknuo slijedeće:

»Nitko ne može biti pravedan ako mu se ne pripoče zasluge muke Gospodina našega Isusa Krista, a to se upravo događa u opravdanju grešnika, kada se zaslugom te presvete muke po Duhu Svetomu ljubav Božja razlijeva u srca onih koji se opravdavaju (usp. Rim 5,5)«⁵⁵.

Što učiniti da se djelatna prisutnost Duha u Crkvi po liturgiji sakramenata snažnije približi uvjerenju naših vjernika? i ovdje će se uzajamna uvjetovanost evangelizacije i pneumatologije pokazati uspješna: pneumatološka dimenzija može oploditi navještaj evanđelja o pokori, a doživljaj obraćenja i vjere u samom sakramentu kadar je Crkvu sve dublje uvoditi u izvorno iskustvo Duha Isusova.

5. To su samo neka od pitanja što ih ističemo pred onima koji prate ovo izlaganje, a njihova će pažnja, životno iskustvo i ljubav prema Crkvi i evanđelju iznaći još mnogo toga što zaslužuje zajedničko zanimanje, proučavanje i mukotrpno rješavanje.

SUMMARIUM

In articulo de conversione (metanoia) ac fidei munere in sacramento poenitentiae agitur. Relate ad hoc sacramentum in homine aliquid accidit. Quid? Accidit fides »evangelica«: homo salvatur, justificatur »actu fidei« et »gratia Jesu Christi« (Paulus). Pro hoc sacramento hoc significat:

1. Sacramentum poenitentiae est sacramentum seu mysterium **fidei**.
2. Sacramentum poenitentiae est sacramentum in remissionem peccatorum (sed non est unicum: sacramentum fundamentale in remissionem peccatorum primum est **baptisma** deinde **eucharistia**).
3. Quomodo fides hominem ad remissionem peccatorum ducit? Fides verbo Dei et Christi — fides ut oboedientia — justificat hominem. In Christo salus hominibus venit.
4. Poenitentia est sacramentum salutis: hoc significat Deum operare hoc in sacramento.
5. In fine agitur de »evangelizatione« sacramenti poenitentiae.

⁵⁵ »Quamquam enim nemo possit esse iustus, nisi cui merita passionis Domini nostri Jesu Christi communicantur, id tamen in hac impii iustificatione fit, dum eiusdem sanctissimae passionis merito per Spiritum Sanctum caritas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui iustificantur, atque ipsis inhaeret.«: DS 1530, usp. 1529.